

Marleen Tibben

VERSTOORDE SIGNALEN

Psychologische behandeling bij FNS

Boom

ANDEREN OVER VERSTOORDE SIGNALEN

‘*Verstoorde signalen* is een verhelderend boek. In toegankelijke taal maakt de lezer kennis met het intrigerende verschijnsel FNS en de (goede) behandelmogelijkheden. Daarbij worden misverstanden rond FNS benoemd en opgelost. De praktische instructies en de scripts in de bijlagen reiken de lezer concrete mogelijkheden voor interventie aan. Dit wordt ondersteund door (aan)sprekende voorbeelden met informatieve beschouwingen. Het is bijna vanzelfsprekend dat de bevoegdheid van de auteurs overspringt naar de lezer. Al met al een zeer waardevolle bijdrage aan het werkveld van de psychotherapie.’

– Erik ten Broeke, gedragstherapeut en opleider EMDR-therapie voor de VEN

‘Dit boek maakt complexe theorie direct toepasbaar in de behandelkamer en laat met heldere casuïstiek zien hoe hypnose, katalepsie en andere technieken effectief kunnen worden ingezet. Een absolute aanrader voor iedereen die werkt met functionele neurologische stoornissen.’

– Prof. dr. Peter van Harten, hoogleraar psychiatrie, Universiteit Maastricht en GGZ centraal

‘Een heldere en invoelbare uitleg van FNS, zonder het te versimpelen: dit boek biedt niet alleen theoretische verdieping, maar vooral een concrete inkijk in de behandelkamer. Wat mij aanspreekt, zijn de uiteenlopende voorbeelden, die laten zien hoe verschillend mensen met FNS zijn en hoeveel creativiteit en samenwerking de behandeling ervan vraagt. Het enthousiasme en vakmanschap van het team zijn duidelijk voelbaar. Dat werkt aanstekelijk en motiveert hopelijk meer zorgverleners om ook met deze patiëntengroep te gaan werken.

De vele succesverhalen zijn inspirerend en hoopgevend. Ze laten zien wat er mogelijk is, en maken tegelijk nieuwsgierig naar hoe we klachtgerichte behandeling verder kunnen verfijnen, juist ook voor mensen bij wie herstel minder vanzelfsprekend verloopt.

Ik denk dat het voor patiënten en hun naasten waardevol is dat er nu zo’n duidelijk en toegankelijk Nederlandstalig boek ligt dat uitleg en perspectief biedt. Voor mij is *Verstoorde signalen* daarmee een belangrijke bijdrage aan een geïntegreerde benadering van FNS, waarin neurologen, fysiotherapeuten, ggz- en revalidatie- en andere betrokken zorgverleners elkaar weten te vinden rond wat in de behandelkamer daadwerkelijk helpt.’

– Lineke Tak, psychiater bij Dimence Groep en voorzitter NALK

‘Op de polikliniek kom ik regelmatig misverstanden tegen over FNS. Daardoor is er weinig begrip voor mensen met FNS en hun naasten, en wordt de behandeling moeilijker voor zorgprofessionals. Verstoorde signalen pakt deze misverstanden aan door inzicht te geven in de oorsprong van FNS, hoe het wordt vastgesteld en hoe het wordt behandeld. Het boek combineert wetenschappelijke kennis met duidelijke voorbeelden uit de praktijk, waardoor het goed te volgen is. Voor iedereen met FNS, hun naasten én zorgprofessionals: dit boek moet je écht lezen!’

– Sirwan Darweesh, neuroloog,
Radboudumc Expertisecentrum voor Parkinson & Bewegingsstoornissen

‘Er is door het boek een boodschap van hoop te lezen en het zet behandelaren aan om zich ook in te zetten voor deze patiëntengroep. Het is haast onmogelijk om niet enthousiast te worden van patiënten die na jarenlang niet spreken, middels kuchen binnen enkele uren weer kunnen spreken. Of patiënten met een verstoord looppatroon die middels katalepsie weer kunnen lopen. Ik word zo mogelijk nog enthousiaster om me te blijven inzetten voor deze groep patiënten en raad het boek van harte aan.’

– Hugo Aben, neuroloog Elisabeth tweesteden Ziekenhuis

“Een oude sleutel die verrassend goed blijkt te passen op een modern neurologisch probleem.”

‘In Verstoorde signalen beschrijft Marleen Tibben hoe medische hypnose een hernieuwde plaats kan krijgen binnen de moderne neurologie. Aan de hand van zorgvuldig beschreven en indringende casuïstiek van patiënten met FNS laat zij zien hoe deze eeuwenoude therapeutische methode een nuttige aanvulling kan zijn op de behandelingsmogelijkheden voor FNS. Het boek nodigt uit tot een nieuw perspectief op het functioneren van de hersenen bij FNS-patiënten en op de gevolgen die dit inzicht heeft voor hun behandeling.’

– Elisabeth Foncke, neuroloog

VERSTOORDE SIGNALEN

Psychologische behandeling van FNS

Marleen Tibben

Boom

© M. Tibben p/a Boom, 2026

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Auteursrecht ten aanzien van tekst- en datamining en machinelearning is nadrukkelijk voorbehouden.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 j° Besluit van 27 november 2002, Stb. 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912. Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bijvoorbeeld een (digitale) leeromgeving of een reader in het onderwijs (op grond van artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting Uitgeversorganisatie voor Onderwijslicenties (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-uvo.nl).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher. No part of this publication may be reproduced in the context of text and data mining for any other purpose which is not expressly permitted by law without permission of the publisher.

De uitgever heeft ernaar gestreefd de rechten van de illustraties en de artikelen volgens wettelijke bepalingen te regelen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

Omslag: bij Barbara
Binnenwerk: Steven Boland
Auteursfoto omslag: Malou van Breevoort

ISBN 978 90 2447 541 4
ISBN 300 90 1003 905 2 (online only)
NUR 777

www.boom.nl

*Ter nagedachtenis aan onze lieve collega Lot Berkhout
28 mei 1991 – 12 januari 2024*

Inhoud

Voorwoord	13
Inleiding	17
Deel I Achtergrond en behandeling bij FNS	21
1 Wat is FNS eigenlijk?	23
1.1 Wat bedoelen we met ‘functioneel’?	24
1.2 Hoe vaak komt FNS voor?	25
1.3 Waarom is kennis over FNS nodig?	26
2 Geschiedenis van de diagnose	29
2.1 Van ‘zwerfende baarmoeder’ tot magnetische krachten	29
2.2 De negentiende eeuw: tussen neurologie en psychologie	30
2.3 De oorlog en het verdwijnen van histerie als ‘vrouwenkwaal’	31
2.4 Van conversie naar FNS	32
2.5 Hypnose herontdekt	33
3 Hoe ontstaan functionele klachten?	35
3.1 De dissociatietheorie	35
3.2 De neurofysiologische benadering	36
3.3 Het biopsychosociale model	37

4	Hoe stel je de diagnose FNS?	39
4.1	De nieuwe diagnostische aanpak	39
4.2	Communicatie van de diagnose	41
4.3	Diagnostiek in de praktijk	42
5	Behandeling	45
5.1	Cognitieve gedragstherapie	46
5.2	Fysiotherapie	47
5.3	Hypnose en katalepsie-inductie	48
5.4	Behandeling in het EFB	49
6	De klachtgerichte behandeling stap voor stap	55
6.1	Hypnose in de praktijk	55
6.2	Stadia van hypnose	57
6.3	Aanvullende elementen	62
6.4	Katalepsie-inductie	64
6.5	Shaping	68
7	Samen werken aan herstel	73
7.1	Het betrekken van gezin en context	73
7.2	Omgaan met FNS in het dagelijks leven	75
7.3	Comorbide klachten en integratie van zorg	76
7.4	Stressmanagement en terugvalpreventie	77
	Deel 2 Verhalen uit de behandelkamer	81
8	Functionele tremor	83
	<i>Marloes Vleeschouwer en Hannah Brekelmans</i>	
8.1	Erik: behandeling met hypnose	83
8.2	Jeroen: behandeling met katalepsie-inductie	85
8.3	Beschouwing	87
9	Functionele myoclonieën	89
	<i>Suzan van Leeuwen en Tara Geurts</i>	
9.1	Pieter: behandeling met hypnose	89
9.2	Hetty: behandeling met hypnose	91
9.3	Beschouwing	93

10	Functionele parese	95
	<i>Milou van Embden Andres en Michelle Mojet</i>	
	10.1 Emir: behandeling met hypnose	95
	10.2 Sven: behandeling met katalepsie-inductie	98
	10.3 Beschouwing	100
11	Functionele loopstoornis	103
	<i>Cindy Verhaar</i>	
	11.1 Ina: behandeling met hypnose en katalepsie-inductie	103
	11.2 Beschouwing	106
12	Functioneel mutisme	109
	<i>Daniëlle Fiet-van den Berg</i>	
	12.1 George: behandeling met shaping	110
	12.2 Beschouwing	112
13	Functionele verkrampingen	115
	<i>Vera Wonnink</i>	
	13.1 Mark: behandeling met hypnose	115
	13.2 Beschouwing	117
14	Functionele dystonie	119
	<i>Minou Broekman en Eileen Langenberger</i>	
	14.1 Max: behandeling met hypnose	120
	14.2 Beschouwing	122
15	Functionele clenched fist	123
	<i>Nina Wezendonk</i>	
	15.1 Miranda: behandeling met hypnose	124
	15.2 Beschouwing	126
16	Functionele aanvallen	129
	<i>Malou Kapper en Malou Reijneker</i>	
	16.1 Julian: behandeling met hypnose	129
	16.2 Ria: behandeling met hypnose	132
	16.3 Beschouwing	135

17	Functionele sensibiliteitsstoornis	137
	<i>Jetske Ongena-van Gorsel</i>	
	17.1 Osman: behandeling met hypnose	138
	17.2 Beschouwing	140
18	Functionele visusklachten	141
	<i>Lisette Heuseveldt en Eva Groenendijk</i>	
	18.1 Patricia: behandeling met hypnose	141
	18.2 Beschouwing	143
19	Functionele ticstoornis	145
	<i>Lotte Markerink</i>	
	19.1 Mariah: behandeling met hypnose	146
	19.2 Beschouwing	148
20	Jumpy stump	151
	<i>Irene Linderhof</i>	
	20.1 Johan: behandeling met hypnose	151
	20.2 Beschouwing	154
21	FNS bij kinderen	157
	<i>Hanna Jagt</i>	
	21.1 Rosa: behandeling met hypnose	157
	21.2 Beschouwing	160
22	Intensieve behandeling in de verblijfszorg	163
	<i>Karlijn van Dreumel en Willem Dijs</i>	
	22.1 Joke: behandeling met hypnose en katalepsie-inductie	163
	22.2 Beschouwing	168

Bijlagen	171
Bijlage 1	172
Voorbeeldscript basishypnoseoefening met oogfixatie	
Bijlage 2	175
Voorbeeldscript hypnoseoefening ‘handen zwaar’	
Bijlage 3	178
Voorbeeldscript hypnoseoefening ‘benen zwaar’	
Bijlage 4	181
Functional Neurological Disorder Questionnaire (FNDQ)	
Nawoord	183
Dankwoord	187
Literatuur	189
Over de auteurs	197

Voorwoord

Dit boek is gebaseerd op jarenlange behandelervaring met patiënten met een functioneel-neurologisch-symptoomstoornis (FNS). We nemen de lezer mee in een aantal bijzondere en vaak indrukwekkende behandeltrajecten, waarin hypnose en katalepsie-inductie een prominente rol spelen. Deze symptoomgerichte benadering kan krachtig zijn en soms zelfs tot snelle veranderingen leiden.

FNS omvat een complexe en veelzijdige groep aandoeningen waarbij patiënten neurologische klachten ervaren zonder dat er sprake is van aantoonbare structurele schade aan het zenuwstelsel. De kern van FNS ligt in *verstoorde signalen*: de communicatie tussen het brein en het lichaam is ontregeld. De neurologische structuren zijn intact, maar signalen worden onjuist verwerkt, geïnterpreteerd of aangestuurd, met als gevolg een breed scala aan symptomen.

De afgelopen jaren is de kennis over FNS sterk toegenomen, maar ondanks deze ontwikkeling weten we nog steeds niet wat bij uitstek de effectiefste behandeling is. Dit boek pretendeert dan ook geen *quick fix* te bieden en is niet bedoeld om therapeuten een vast trucje aan te leren. Behandeling van FNS gaat over veel meer dan technieken alleen. De uitstraling van de therapeut, het vermogen om hoop en vertrouwen over te brengen, de overtuiging dat herstel mogelijk is – dit zijn allemaal essentiële elementen van het behandelproces. Tegelijkertijd moeten we eerlijk zijn: ondanks onze inzet en goede bedoelingen zijn er ook patiënten die

moeten leren leven met hun FNS-klachten. Ook dat verdient erkenning en respect.

Na jarenlange intensieve samenwerking met professor Kees Hoogduin en onder zijn begeleiding opgebouwde expertise op het gebied van FNS, richtte Marleen Tibben in 2011 het Expertisecentrum Functionele Bewegingsstoornissen op. Dit centrum biedt gespecialiseerde psychologische behandeling aan patiënten met FNS. Op dat moment waren er nauwelijks behandelmogelijkheden. Wat klein begon, is uitgegroeid tot een landelijk toonaangevend expertisecentrum met meerdere vestigingen in Nederland. Er wordt wetenschappelijk onderzoek gedaan en in 2021 is een afdeling verblijfszorg opgericht om patiënten met ernstige FNS intensief te kunnen behandelen. Tevens dragen we vanuit het expertisecentrum bij aan het vergroten van kennis van FNS en scholing van andere instellingen en deskundigen. En dat is nodig: FNS is een aandoening die nog te vaak verkeerd wordt begrepen. Door zorgverleners, door de omgeving en soms zelfs door de mensen die ermee leven. Onbegrip kan leiden tot frustratie, eenzaamheid en het gevoel niet serieus genomen te worden. Met dit boek hopen wij bij te dragen aan meer kennis, openheid en herkenning. Of je nu zelf leeft met FNS, iemand kent die hiermee te maken heeft, of vanuit professioneel oogpunt geïnteresseerd bent: we hopen dat dit boek je raakt, inspireert en nieuwe perspectieven biedt. FNS is écht. Het lijden is écht. Mensen met FNS verdienen net zoveel begrip, onderzoek, zorg en ondersteuning als ieder ander.

Het idee voor dit boek ontstond toen ons expertisecentrum groeide en steeds meer enthousiaste therapeuten van verschillende vestigingen bij ons kwamen werken. De wens ontstond om het saamhorigheidsgevoel te versterken en een gezamenlijk project op te pakken dat ons nog meer zou verbinden. Met trots presenteren wij dit boek, geschreven door ons FNS-team, als een weerspiegeling van onze gezamenlijke kennis en verbondenheid.

Wij dragen dit boek op aan onze lieve collega Lot Berkhout. Lot begon in 2016 als therapeut bij het expertisecentrum en bleef, zolang dat voor haar mogelijk was, met toewijding, enthousiasme, humor en haar sprankelende persoonlijkheid deel uitmaken van ons team. Ze leverde een waardevolle bijdrage aan dit boek en had graag een nog grotere rol

willen spelen in het schrijfproces. Helaas was haar dat niet gegund. We zijn diep geraakt door het verlies van Lot. Haar betrokkenheid, enthousiasme en passie willen we met dit boek voortzetten en doorgeven.

Marleen Tibben
Januari 2026

Inleiding

Anne, een 37-jarige vrouw zonder relevante medische voorgeschiedenis, meldt zich bij haar huisarts met klachten van terugkerende verlamming in haar rechterbeen, periodes dat ze niet kan spreken en momenten dat haar rechterarm hevig trilt. De klachten zijn plotseling ontstaan. In de weken die volgen, krijgt ze ook last van vermoeidheid, concentratieproblemen en spierverkrampingen. De klachten beperken haar zodanig dat ze zich ziek moet melden van het werk. Anne wordt door haar huisarts doorverwezen naar een neuroloog. De neuroloog doet onderzoek en concludeert dat er sprake is van een functioneel-neurologisch-symptoomstoornis (FNS).

FNS is een neurologische aandoening waarbij patiënten symptomen ervaren die lijken op die van andere neurologische ziektes, zoals epilepsie, MS of een beroerte, maar die niet te verklaren zijn door een structurele beschadiging van het zenuwstelsel. De hersenen en het lichaam functioneren goed, maar de communicatie ertussen is tijdelijk ontregeld. Daardoor ontstaan klachten die niet ‘ingebeeld’ of ‘bewust veroorzaakt’ zijn, maar die voortkomen uit verstoorde patronen in de hersenactiviteit en informatieverwerking. Deze verstoring beïnvloedt de automatische aansturing. De klachten zijn echt, zijn vaak ernstig invaliderend en gaan gepaard met veel onbegrip, zowel in de directe omgeving als in de zorg.

Voor Anne is het een geruststelling dat er geen sprake is van structurele beschadiging. Toch is het lastig te omschrijven wat ze precies ervaart.

Het is alsof de automatische piloot het niet meer doet en ze over elke beweging met haar rechterbeen bewust na moet denken. Daarbij zijn de klachten wisselend aanwezig en moeilijk te voorspellen. De ene dag lukt het lopen redelijk, de volgende dag zakt ze ineens door haar been. De inconsistenties die vaak worden waargenomen zijn typerend voor FNS en leiden vaak tot frustratie en onzekerheid. Anne wil grip krijgen op haar klachten. Ze weet inmiddels dat haar hersenen niet kapot zijn, maar dat er sprake lijkt te zijn van een aansturingsprobleem. Dat biedt perspectief: herstel is mogelijk, mits ze begrijpt wat er gebeurt en leert om haar brein en lichaam opnieuw met elkaar te laten samenwerken.

Deze manier van benadering vraagt om een fundamentele verschuiving in denken bij zorgprofessionals. In plaats van te blijven zoeken naar een lichamelijke verklaring, moet het herstellen van functioneren en het versterken van zelfregulatie centraal staan. Onderzoek toont aan dat vroege herkenning van FNS, een juiste uitleg van de diagnose en een gerichte behandeling de kans op herstel aanzienlijk vergroten. Maar in de medische en paramedische praktijk is de kennis vaak beperkt en dat leidt tot gemiste diagnoses, onnodige onderzoeken en gevoelens van onbegrip of machteloosheid bij zowel patiënt als behandelaar.

In de spreekkamer, de revalidatiepraktijk en de ggz komt FNS steeds vaker in beeld, maar professionals weten niet altijd hoe ze patiënten optimaal kunnen begeleiden. Wat helpt wél, en wat niet? Hoe leg je de diagnose op een geruststellende en begrijpelijke manier uit? En hoe breng je patiënten stap voor stap weer in beweging, letterlijk en figuurlijk? Daarover gaat dit boek. Het verhaal van Anne vormt een symbolisch vertrekpunt. Haar ervaringen laten zien hoe ontwrichtend FNS kan zijn, maar ook hoe herstel mogelijk wordt wanneer begrip, uitleg en samenwerking samenkomen.

Dit boek bestaat uit twee delen die elkaar aanvullen en samen een compleet beeld geven van FNS. Het eerste deel behandelt de theoretische achtergrond van FNS. Hierin wordt ingegaan op de verschillende verklaringsmodellen, de diagnostiek en verschillende behandelmethoden. Speciale aandacht gaat uit naar cognitieve gedragstherapie en motorische hertraining door middel van hypnose en katalepsie-inductie. Verder komen stressmanagement, terugvalpreventie, de omgang met FNS en comorbide klachten aan bod. Een belangrijk onderdeel vormt het be-

trekken van de directe omgeving, zoals het gezin en de bredere context, omdat herstel zelden een individueel proces is.

Het tweede deel richt zich op de praktijk: vijftien hoofdstukken met casuïstiek, waarin uiteenlopende FNS-klachten worden beschreven. De lezer krijgt een kijkje in de behandelkamer en ziet hoe de principes uit het theoretische deel in de praktijk vorm krijgen. Alle namen in de casussen zijn fictief; eventuele overeenkomsten met bestaande personen berusten op toeval.